

Kalabaliikki turkista, hunsvotti alasaksasta

ORIENTIN ETYMOLOGINEN SANAKIRJA
ESITTELEE YLI 800 ITÄMAISTA LAINASANAA

LEHDISTÖTIEDOTE, JULKAISUVAPAA HETI

Suomen kielessä on valtavasti sanoja, jotka on lainattu muista kielistä ja kulttuureista. Osa sanoista on tullut yhtä matkaa uuden kulttuurin tai tekniikan mukana, osa on kiertänyt useitakin kieliä ennen rantautumistaan suomeen. Mitä esimerkiksi venäjän kautta tulleet sanat *arbuusi*, *kapakka*, *kolpakko* ja *torakka* kertovat historiasta ja ihmisten välisestä kanssakäymisestä?

Orientin etymologinen sanakirja (Gaudeamus 2013) esittelee yli 800 suomen kielen sanaa ja käsitettä, joiden juuret ovat Aasiassa, Pohjois-Afrikassa tai Euroopan turkkilaiskielissä. Mukaan on valittu sanoja suomen kielen alkuajoilta aina 2000-luvun japanilaiseen populaarikulttuuri- ja ruokasanastoon. Teos esittelee kunkin sanan historiaa ja käyttöä suomeksi sekä kartoittaa sen päätymistä suomeen. Sanat vievät lukijan myös aikamatkalle kulttuurihistoriaan.

Amon-jumalasta salmiakiksi

”Kun etsitään suomen kielen sanoja, jotka ovat alkuaan peräisin itämaisistä kielistä, törmätään usein pitkiin ketjuihin. Esimerkiksi arabialaiset (...) sanat ovat usein kulkeutuneet espanjan, ranskan ja saksan kautta ruotsiin, ennen kuin ne ovat lopulta päätyneet suomeen.”

”Muistona suomalais-ugrilaisten varhaisista Venäjän ajoista on joukko sanoja tuolloin Etelä-Venäjällä asuneilta indoiranilaisilta (*marras*, *orja*, *sata*, *utare*, *vasara*). Itämeren piiriin saapumisen jälkeen lainoja on noudettu balttilaisilta (*herne*, *härkä*, *morsian*, *perkele*, *rastas*), muinaisgermaanista (*akana*, *kaunis*, *kuningas*, *marhaminta*, *ruis*), alasaksasta (*ammatti*, *touvi*, *hunsvotti*, *jolla* (...)) ja lopulta ruotsista (*piispa*, *kinkku*, *sielu*, *pormestari*, *sukka*).”

”*bulvaani* – näennäisesti itsenäinen välikappale, kätyri, valeostaja tai -myyjä. Venäjän kautta, alkuaan persiasta. Eräät johtavat tästä myös suomen *tolvanan* (Jusenius 1745, itämurteissa myös *pulvana*, kirj. Eurén 1860, *karjalan polvana*). Koska *ve. sana on bolvan*, lienee suomen *muotoon* vaikuttanut o:n ruotsalainen ääntämys (ru. *bulvan*) ja *tolvanan* osalta analogia *tollo*.”

”*kalabaliikki* – *riita*, *melske*. *Sana tulee turkista ja esiintyy lainasanana tässä merkityksessä vain ruotsissa (kalabalik) ja suomessa. Pohjana on ns. Benderin kalabaliikki vuonna 1713, kahakka, jossa Kaarle XII oli osallistunut. (...) Alkuperäinen turkin kalabalik on vain 'tungos, ruuhka' (...), ja tässä merkityksessä sana on lainautunut lähikieliin (...).*”

”*salmiakki* – Haartman 1774, ammoniumkloridi (NH₄Cl), myös *salmiakkipastilli*, *-makeinen*, *-jauho* ja *-kossu*. Latinan *sal ammoniacum*, mutta myös *sal armeniacum* 'armenialainen suola'. *Sana on samaa juurta kuin ammoniakki ja tulee alkuaan egyptiläisen > Amon-jumalan nimestä.*”

”*Suometar 1850* erehtyy yhdistämään lamalaisen mantran (...) hindulaisuuteen: 'Itä-Intian Braminit ja muut heidän uskolaisensa kertovat taukoamatta waan sanoja: 'oom muni padme pi oom', ehkä monet heistä ymmärtävät niitä yhtä vähän kuin me Suomalaiset.'”

KLAUS KARTTUNEN:

Orientin etymologinen sanakirja.
Gaudeamus 2013.

Klaus Karttunen on toiminut Etelä-Aasian tutkimuksen ja indoeuropeistiikan professorina Helsingin yliopistossa sekä Suomen oppihistoriallisen seuran puheenjohtajana. Etymologian ja oppihistorian ohella hän on tutkinut antiikin ja Intian yhteyksiä ja luontokuvauksia intialaisessa kirjallisuudessa.

ARVOSTELUKAPPALEET JA LISÄTIEDOT:

Outi Kitti
Tiedotus, myynti ja markkinointi
outi.kitti@gaudeamus.fi
050 5401 299

GAUDEAMUS
Helsinki University Press
Fabianinkatu 28, 00100 Helsinki
www.gaudeamus.fi